

**СТЕВАН
ЈАКОВЉЕВИЋ**

**СРПСКА
ТРИЛОГИЈА**

Капија слободе

Copyright © овог издања 2026, ЛАГУНА

Фотографија Стевана Јаковљевића на корицама:
САНУ-Ф 339, 339/1-8, ХХ

Издавачка кућа ЛАГУНА ДОО БЕОГРАД из Београда, улица Старине Новака 23/V, позива носиоца односно носиоце ауторских права (аутори или друга лица која су у складу са законом стекла ауторска права) на књигу Српска трилогија Стевана Јаковљевића да се јаве нашој издавачкој кући у циљу договора у вези са регулисањем свих ауторских обавеза путем имејла redakcija@laguna.rs

**СРПСКА
ТРИЛОГИЈА**
Капија слободе

Садржај

Књига трећа

КАПИЈА СЛОБОДЕ	9
Солун	11
Хили	18
Сад смо опет војска	25
Покрет	31
Могленске планине	38
Освета	42
На дну пакла	66
Горничево	101
Маларија	116
Кајмакчалан	127
Капија слободе отворена	141
Сива стена	178
Црна река	192
„Маларија нас сакупила, маларија разјурила“ ..	218
„Христос васкрсе“	247
Опрошћавајте... ..	256
На леђима јежа	270
Поднаредник Танасије	331

Птичице небесне	342
Фронт и позадина	363
Арлета.	399
Преко таласа крви	444
<i>Ејило̄</i>	<i>457</i>
<i>Година хиљаду девејсѣто ѿридесеѣ шесѣа</i>	<i>459</i>
<i>Белешка о ауѣору.</i>	<i>473</i>

Књига трећа

КАПИЈА СЛОБОДЕ

Солун

Сунце је притисло својим врелим дахом, а сива успарина измешана са прашином испунила ваздух. Хука аутомобилских мотора и јека сирена сливали се у једноставан устрептали шум и замах великог ратног пристаништа. Огромне парне дизалице, као каква шума кипариса, шкрипале, померале се, спуштале и дизале се, извлачећи из утробе бродова сандуке са муницијом, топове, каре, коње и разноврсну другу убојну спрему. Стотинама тешких аутомобила чекало је на обали и развлачило материјал на све стране... Солунско пристаниште подсећало је на огромну чељуст, која незајажљиво гута предмете убациване из свих крајева света. Виделе се и бараке, читаве насеобине дрвених кућа, а зидале се и нове зграде, као да се ту припремало неко боравилиште за вечита времена.

Људи различитих узраста и чудних израза, сви препланули, унезверени и ужурбани, промицали су у разним правцима и довикивали на много језика. Били су ту мали Анамити, са округлим шеширима и ситним

подругљивим очима. Високи Енглези са колонијалним каскама на глави и вечитом лулом. Здепасти, али окретни, Французи, расположени увек за препирку и песму. Снажни Индуси, са чалмом око главе. Шкотланђани, у шареним и кратким сукњицама. Сенегалци са лицем црним као ноћ. Неке колонијалне трупе са широким чакширама, а још уз њих и разне протуве грчке, које, задивљене и забезекнуте, посматрају земаљску силу. Било је чак и заробљених Бугара и Немаца. Ево сада и нас Срба!... Као да је овде зборно место нација, па су сви запели убрзаним темпом да изграде нови свет.

Такав је био Солун априла месеца хиљаду деветсто шеснаесте године.

Лађе су прилазиле са свих страна да нас прихвате. Како смо ступили на обалу, запахнуо нас топал талас. Французи нас очекивали и по групама водили у купатило, које одједном може да прими две стотине војника.

На друму, после купања, образовала се дугачка колона. Около нас су ковитлали облаци прашине, а сунце је жарило у теме. Нигде дрвета, нигде заклона.

Ишли смо улицама Солуна гледајући задивљено у виле са спуштеним капцима, које су скривале притајени хлад. Трамваји су застајали. Грци нас посматрали радознано, и помало чудећи се, као да не верују да смо ми она иста војска чији су изгладнели и подрпани делови дошли у Солун пре неколико месеци. Војници су маршовали у колони двојних редова и оштар удар поткованих цокула одјекивао је сложено. Тек изван вароши пошли смо „вољним“ кораком.

Ваздух се притајио. Из земље дрхће трептава јара. На људима пуна ратна спрема, и са њих капљу грашке зноја. Многе од њих жуље цокуле, те нарамкују... Некад смо

завидели Немцима на њиховој спреми, док су наши ишли у исцепаним опанцима и боси. А сада имају све то, и још више. Али на овој врућини прилепио им се ранац за леђа, као зажарена црепуља. Од замора и несносне топлоте свима се лице некако отегло, а очи постале избечене, као у риба избачених на врео песак. Пешаци већ лакше иду. Али артиљерци набадају земљу, као да газе по блату.

Дуго смо маршовали. Тек предвече стигосмо у једно мало село, покривено дебелим слојем прашине. Са леве стране пута издизала се блага, широка падина и пукови су окретали на ту страну.

Нађосмо и ми своје место. И до мрака људи подигоше шаторе.

Опет је почео логорски живот, али под врелим зрацима сунца. Како се оно појави иза брега, затрепери јара, а облаци прашине иза тешких аутомобила разастиру се на све стране.

Команданти су измишљали којекакве послове у биваку. Али бадава, било је све то досадно. Војници никако нису могли да схвате зашто их сада терамо да превијају тело напред и назад.

Капетан Душан бунио се једнога дана:

– Молим те, остави... Онај мој Милисав целога рата дизао лафет од двеста кила, па сад треба да млатара рукама.

– Кипислцауф!... Сад смо гимнастичко друштво – вели Лука.

Потпоручник Топлица, који је сад први пут дошао у наш пук, наже се према Драгиши и тихо запита:

– Реци ми, молим те, шта му то значи оно „Кипислцауф“?

Драгиша се насмеја.

– Једва смо и ми дознали. Док смо били још у Србији, заробе пешаци једнога дана неколико Немаца. Доведу их у нашу близину. Међу Немце умеша се и његов посиљни Исајло, који по темпераменту личи много на свога газду. Исајло, или како га Лука зове из милоште: Исак, Иса, забио шајкачу на потиљак, а руке ставио на леђа, зинуо и важно клима главом, као да разуме оно што му Немци говоре. Када су заробљенике одвели, питамо га у шали, о чему су разговарали. А Исак важно одговори: „Кажу кипислцауф“. Нико од нас није умео да растумачи ту реч, те почесмо да му се смејемо, и да га дирамо. Лука нарочито. Отада кад год Исак нешто погрешити, Лука му додаци: Е, мој кипислцауф“. Или: деде ти, „кипислцауф“, док му то није прешло у навик, и постало узречица.

У подне је жега неиздржљива.

– Из мене не излази више ни зној – жали се потпоручник Војин. – Дође ми да зинем, па да дахћем као пас.

– Море, врућину ћу још и да поднесем... Али чини ми се полудећу од ових мува – вели Лука, машући непрестано рукама око лица.

Не чујемо вести ни с које стране. Новине не примамо. Коморције се у новој средини нису још снашле. Температура у хладу износи 45° Целзијусових. Около нас као да је све спржено. Свему се оване нисмо надали, и зажалисмо за оним маслинама на Крфу.

Излежавамо се беспослени, као гуштери на сунцу. Услед недостатка важнијих вести, преувеличавамо ситне догађаје из бивака, да бисмо бар нечим забавили свој дух.

Једно преподне седимо испод шатора, на којем смо задигли крила са стране, кад Луки приђе један од посиљних

и предаде му парче хартије. Нагосмо се да видимо. Не-
читким рукописом писало је:

Госџодин ѝоручник,

*Молим ве ки Боѝа, да ме смениѝе ог ѝосилну службу и
уѝуѝиѝиѝе ѝде ѝог било само да нисам више ѝосилни.*

*Исајло Аранђеловић
редов арѝиѝераѝ*

Насмејасмо се грохотом. Лука, чисто збуњен, окрете
хартију на другу страну.

– Слушај, побратиме – вели шеретски Душан – ја ми-
слим, то је први случај откад војска на свету постоји, да
један послани подноси писмену оставку своме официру.

– Ах, оца му његовог! – промрмља Лука. Онда викну:
– Где је он?

Из шатора помоли се Исајло.

Лука затресе оном хартијом и погледа строго Исајла,
као да га пита: шта је ово.

Исајло је очекивао питање и приправан одговори:

– Господине поручниче, молим вас да ме смените и
упутите где било.

– А што, роде мој? – пита јетко Лука.

– Богами, господин поручник. Искочише ми очи на
овој жеравици кувајући каву по цео дан.

– А... то ли је. Е, кад је тако, Исо, репоњо из Лапова,
онда иди да ми скуваш још једну каву. Али добро да је
укуваш, иначе ћеш наново.

По биваку се пронео глас о писменој оставци послан-
нога поручника Луке. И сви сад долазе да дирну Луку.
А он наручује каве да би тако казнио свога посланог.

Али следећег јутра Исајла нестало из бивака. Траже га на све стране. Њега нигде нема. По подне, неки војници, враћајући се из Солуна, рекоше да су видели Исајла у вароши где седи пред једном гостионицом, заваљен на столицу, и пије каву.

Да би избегао задиркивање, Лука отишао у трупну комору. Пронашли су га и тамо.

– А ти, побратиме, дошао си овде на „мајалос“? – пита га Душан.

– Кипислцауф! – одговара мрзовољно Лука.

– Штета!... А ми пошли код тебе на каву.

– Због велике врућине престао је да пије каву – добаци Живадин.

Тек предвече угледасмо Исајла, где се враћа из вароши, сав знојав и прашњав. Кад га угледа, Лука као ударен електричном струјом, подскочи.

– Овам’! – ману му прстом.

Исајло приђе погнуте главе и натмурен.

– Господин послани био је у вароши?

– Јесам, господине поручниче.

– А јеси ли имао дозволу?

– Нисам...

– А јеси ли питао кога? – и Лука му се приближи.

– Господине поручниче, питао сам своју стражњицу...

– Шта кажеш? – грмну Лука.

– Питао сам стражњицу да ли може да издржи двајест пет батина. Она ми казала да може. И ја одо...

Шамар пуче преко његовог лица да се Исајло занесе.

– А сад марш тамо, па ми скувај каву.

Враћа се мало после Исајло са шољицом, коју стави на сточић пред Луком.

– Ња... Хоће човек у Солун... Женске...

– Не пада ми то на памет, очију ми. Него, господин поручник, како дођосмо овде, и видо оне планине, е, нешто ме стеже овденак – он показа на груди и готово се загрцну.

Лука га погледа испитивачки и ублаженим тоном запита:

– А шта си видео у Солуну?

– Видео сам... видео, на станици, наше машине, и вагоне, где пише: „Српска државна железница“ – и из очију му потекоше сузе.

И Луки се очи овлажише. Он шмркну и брзо запали цигарету.

– А-ха... Овај... други пут немој тако да радиш – саветује га благо. – Зашто као несрећник неки идеш без пара? Питај... Даћу ти новац, па да кренеш као човек. Хајд’ сад, иди!...

Хили

Солун је прилично далеко, те нам је већ досадно у биваку.

Једнога дана унесе мало свежине у наш монотони живот Енглескиње из једне канадске болнице, које су навратиле да посете наш пук.

Од нас нико није говорио енглески, а Енглези су на-туцали нешто мало француски. Поручник Протић се смешка и вели:

– Они се изражавају француски као човек који је ра-њен у главу, па се после толико времена присећа и по-ставља накарadne појмове.

Потпоручник Драгиша додаје:

– Француски језик је мелодичан. Ако бисмо хтели да некако и материјално изложимо, француски је као лепо украшена торта. Али кад Енглеz почне да говори француски, е то је као кад би неко стао забадати прсте у ону тарту.

– Јаој, макар и то. Погледај, молим те, ону плавушу!
– дрхти потпоручник Живадин. – Не дајте ми, браћо, да приђем уз њу... Заборавићу се.

И наших двадесет и неколико година, сирових и уздржљивих, пратило је чежњиво сваки покрет младе Енглескиње.

– Џе херез! – објашњава она – парс к џ си.. џ... си – и она показује прстом у земљу, хотећи да каже, како је срећна што је овде, међу нама.

Види јој зубе, види зубе! – вели Живадин. – Бре, Драгиша, ништа не знаш. Она ме подсећа на сан летње ноћи, па макар забадала прсте у ону твоју тарту.

Она нас гледа упитно, јер види како се ми дискретно смешкамо. Драгиша јој објашњава да би нас извукао.

– Monsieur dit, s'il était malade, il serait heureux d'être soigné par vous.¹

– О No... no... malade – и она одречно маше руком. – Gran... grand... bonne santé.²

Живадин се прави усиљено озбиљан, па вели:

– Шта ти мене правиш болесним. Видиш, женска жели да сам здрав. – Онда поче он да натуца француски:

– Je suis en bonne santé et... et... „fest“³

– О јес, о јес...

Посилни на великим послужавницима приносе расхлађено вино. Куцамо се чашама.

– A la votre santé!⁴ – запе Живадин и накрену чашу.

Енглескиња испи до пола чаше. Потпоручник Топлица заценуо се од смеха на Живадиново знање француског језика.

– Ала се „риташ“ француски! – добацује му Топлица.

¹ Господин је рекао да би, ако би био болестан, био срећан да се ви бринете о њему.

² О не... не... болестан. Велик... велико добро здравље.

³ Доброг сам здравља и... и... „фест“.

⁴ У ваше здравље!

– Excusez¹ – поче Драгиша. – Comment vous appelez-vous?²

– О јес – и она изговори нешто, да смо ми разумели „Хили“.

– Хили! – понавља Живадин као у заносу.

– Трепни мало и уједи се за усницу – дира га Топлица – нека то види женска.

– Бојим се да не будеш љубоморан...

– Море, људи, будите озбиљни! – нервира се Драгиша.

– Шта она зна о чему ми говоримо! – одговара озбиљно Топлица. Она само види да је Живадину одебљао језик.

Наиђе баш тада потпуковник Петар, донесе колача у тањиру и стави их пред Енглескињу.

– Merci, merci³ – захваљује она.

– Quand les messieurs ne se soucient pas de vous⁴ – дира нас потпуковник Петар.

– О јес, о јес! – одговара Хили, не разумевајући очигледно смисао његових речи.

– Пазите, дивџани, немојте се брукати! – добаци нам потпуковник Петар и оде.

– Их, ништа од тебе! – обрати се Топлица Живадину.

– Трепћеш као сврака, а не умеш да послужиш даму, него мора командант да дође.

– Колачи су били иза мојих леђа, те их нисам видео.

А где ти бленеш? – одговара сасвим озбиљно Живадин.

Музика засвира једно коло. Међу наше умешали се Енглези и Енглескиње.

¹ Извините.

² Како се зовете?

³ Хвала, хвала.

⁴ Кад господи није стало до вас.

– S'il vous plait?¹ – клања се Живадин пред Хили.

Драгиша ухвати другу руку Енглескиње.

– Држ' десно! – додацује Топлица.

Али у игри Енглескиња иде на једну страну, а Живадин на другу.

Топлица говори да би Живадин чуо:

– Ама женска лепо игра него он пијан и квари.

Живадин се у игри занесе и узвикну:

– Прими! – и намерно згази Топлицу на ногу.

– Ах, стоко, платићеш ми за ово.

После игре Живадин прича како Енглескиња има меку и топлу руку. Моли Драгишу да јој на неки начин достави, колико му се она допада.

– Бре, што си чудан!... Зар не видиш колико је и он жагрио очима као мачор – вели Топлица Живадину. – Није ваљда луд. Него ти си пијан, те не видиш.

Да би избегао овај неугодан разговор, Драгиша се обрати Енглескињи:

– Est ce qu'il y a longtemps que vous êtes ici?²

– Oh, yes... trois... mois...³

Енглези се неки напили, и почели своју песму:

Иџс е лоні веј ѿу Тијерери...

И музика засвира. Лука стао иза бубња па удара из све снаге. Капетан Бора диригује. Капетан Војко се зацрвенео у лицу, смеје се гласно и испија наискап са једним Енглецом. А мајор Панта окупио око себе четири старије Енглескиње и нешто им објашњава. Коста „Турчин“ већ

¹ Молим вас?

² Је л' прошло много времена откако сте овде?

³ О да... три... месеца.

пијан, али је још толико свестан да су ту команданти и клати се сам у једном углу.

Онда пуковски свештеник и нови ветеринар пука запеваше.

*Та зар је морала доћ
џа џужна несрећна ноћ!...*

Мајор Панта преводи Енглезима, који пазе да не пропусте ниједну реч. Неки чак и бележе. Онда траже да се песма још једном понови. Као да је пуштен са неке опруге, залете се Коста и раздра се из свег гласа:

Тамо, џамо далеко...

Командант га само строго погледа и као да га пресече. Коста наједном умукну.

Топлица се смеје и вели:

– Е не да му се. А он хтеде мало одушке! – па се обрати Кости: – Друже, ходи овамо!

– Ама шта ће ти, зар не видиш да је пијан! – љути се Драгиша.

– Њихови су пијани још више...

Коста прилази полако, натмурен. Хили га са интересовањем посматра и смеје се, показујући своје беле зубе.

– Представи се, представи – тера га Топлица.

– Не гутам... ја... овај. Јок! – и Коста забаци капу на теме, завали главу, зажмире, а рукама се одупре о сто. Онда запева промуклим гласом, али тихо, да га не чује командант.

Мила мајко, џодићи ме малко...

Заћута за тренутак, и опусти главу. Затим наједном диже руке увис и поче из свег гласа:

Да ја видим Јовине сватјове...

– А до врага! – лупи се Драгиша по потиљку. – Јесам ли ти казао? – обрати се Топлици.

– То му је све што има од живота. Пусти га!

– *Très gentil*¹ – додаје Хили и нетремице посматра Косту.

Али Коста заћута и загледа се негде кроз грање. Затим се диже и тетурајући се изиђе из вењака. Онда пође позади и тек тада угледасмо и ми једног Енглеза где повраћа.

– Ох, мистер Џим! – узвикну Хили и поче гласно да се смеје и пљеска рукама.

Тај мистер Џим није нас занимао толико колико младачко усхићење сочне Енглескиње. Живадин је пратио сваки покрет њен и занесен њеном лепотом као магнетом привучен, приближи јој се.

Опет се умеша Драгиша.

– *Si vous vouliez voir notre bivouac?*²

– *Très... très...* – говорила је кроза стиснуте зубе мучећи се да погоди реч „радо“. Диже се, па и не гледајући Живадину пође са Драгишом.

– Овај баш ревносно изиграва нашу савест! – љутну се Топлица.

– Посилни! – викну Живадин. – Дај вино.

Топлица га као теши, и помало подбада:

– Е, није вајде, имаш укуса...

¹ Веома љубазан

² Желите ли да видите наш бивак?

Живадин попи наискап чашу. Његове плаве очи су готово побелеле, а лице се опустило. Гледа шкиљавим очима за Енглескињом и вели:

– Е сунце јој њено, као да су је два бога правили, а трећи наджиравао! – и лупи песницом о сто.

Предвече су стигли аутомобили да врате Енглеze. Пијане смо унели у један ауто. Музика је трештала.

Дуго су нам Енглескиње махале рукама.

Остадосмо опет сами на оној прљуши.

Лука се окрете своме посилноме:

– Исо, скувај ми једну горчу каву!